

Ю.В. КІНДЗЕРСЬКИЙ, д-р екон. наук, с. н. с.,
провідний науковий співробітник відділу економічного
зростання та структурних змін в економіці
ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. Панаса Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: Kindzerskyi@nas.gov.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4432-6526>

ДО ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЮ ВЛАСНІСТЮ ТА ЙОГО ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Формування в Україні людиноцентричної економіки неможливо забезпечити без створення системи ефективного державного управління, особливо на тлі загострення міждержавної боротьби за глобальні та національні ринки, стратегічні та критичні природні ресурси, технології, людський капітал, появи нових викликів, зумовлених інформаційними, екологічними, демографічними, воєнно-політичними, інтеграційними і глокалізаційними факторами впливу на стійкість і сталість економічної та соціальної динаміки. Проте внаслідок домінування ідеології ринкового фундаменталізму при реформуванні національної економіки до сьогодні питання теоретичного осмислення, методології побудови і практичного втілення такої системи в Україні не ставилося на порядок денний. Її надважливою складовою є управління державною власністю. В індустріально розвинутих країнах з соціально орієнтованою економікою внесок державної власності у створення ВВП є доволі значним (від 20 до 80%), вона відіграє важливу роль у вирішенні багатьох завдань розвитку реального сектору та інфраструктури, розв'язанні соціальних і екологічних проблем, створенні нових перспективних галузей і виробництв, долаючи окремі «провали» ринку, з якими не може впоратися приватний бізнес.

У вітчизняному урядуванні державна власність сприймається як негативний пережиток радянської економіки, який будь-що має бути подоланий, а поведження з нею розглядається лише в канві процесів приватизації та отримання надходжень до бюджету від продажу цієї власності. Саме на приватизацію об'єктів державної власності як на нібито універсальний інструмент підвищення ефективності економіки наївно і невинувато покладалися надмірні, завищені очікування «реформаторів» щодо модерніза-

Ц и т у в а н н я: Кіндзерський Ю.В. До проблеми ефективного управління державною власністю та його інформаційно-аналітичного забезпечення. *Економіка України*. 2022. № 2. С. 91—96.

ції виробництва, залучення в нього інвестицій і передових технологій, забезпечення високопродуктивної зайнятості та зростання доходів населення, задоволення потреб внутрішнього ринку і т. п. Тому після декількох хвиль масової приватизації протягом останніх трьох десятиліть частка державної власності в економіці істотно скоротилася. За даними Міністерства економіки України, на вересень 2021 р. вона становила 10,3%, у переробній промисловості — 3,6%, у виручці від реалізації продукції суб'єктами господарювання була ще меншою — відповідно, 7,7 і 1,6%¹.

За час приватизаційної кампанії та виведення держави з економіки Україна в економічній частині отримала: руйнівну деіндустріалізацію і фактичну втрату свого колишнього потужного промислового потенціалу замість модернізації виробництва і залучення інвестицій у нього; зникнення (по суті — хижацький розпил на металобрухт новими «ефективними» приватними власниками) тисяч унікальних середньо- і високотехнологічних (часто містоутворюючих) переробних підприємств замість створення нових високопродуктивних робочих місць; примітивізацію промислового виробництва, його сировинно-експортний ухил, нав'язування країні аграрної спеціалізації у світовому поділі праці й фактичну аграризацію економіки, її залежність від світової кон'юнктури на сировинних ринках на тлі тотального домінування на внутрішньому ринку іноземної непродовольчої продукції кінцевого споживання. У соціальній частині Україна має: колосальне майнове розшарування і зубожіння значної частини населення; формування (на основі приватизованої власності в окремих базових секторах виробництва і енергетичної інфраструктури) невеликого прошарку олігархії з подальшою приватизацією нею держави; зростання безробіття через закриття приватизованих підприємств і, як наслідок, масову трудову міграцію за кордон майже третини населення працездатного віку; руйнування систем освіти, науки, медицини; регулярні соціальні «вибухи» і потрясіння. Це все прямі наслідки бездумної приватизації, проте жоден український уряд цього не визнає, а всі економічні та соціальні «провали» країни пов'язує з будь-чим, тільки не з нею, наголошуючи на подальшій необхідності позбутися залишків державного майна. Водночас у наукових колах, не зашорених ідеями ринкового фундаменталізму, поступово приходить розуміння хибності обраного шляху реформування української економіки, відбувається переосмислення використання і приватизації, і державної власності як інструментів підвищення ефективності виробництва та зростання добробуту населення.

Досить примітною і піонерною працею в цьому зв'язку є рецензована колективна монографія науковців Інституту системних статистичних досліджень, що вийшла за редакцією знаних вітчизняних учених — члена-кореспондента НАН України І.Г. Манцурова і професора О.Ю. Рудченка, — яка безпосередньо присвячена питанням ефективного управління об'єктами державної власності, його методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення [1].

¹ Частка державного сектору у складі економіки за 9 місяців 2021 року. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ef1d48e9-13cc-4a82-8bce-5302928714ee&title=CHastkaDerzhavnogoSektoruUSkladiEkonomikiZa9-Misiatsiv2021-Roku&isSpecial=true>

Науковці відходять від догматичної позиції про другорядність державної власності в ринковій економіці. Вихідним у своєму дослідженні вони приймають доведене на практиці положення, що не існує універсально придатної для будь-яких цілей розвитку і за будь-яких умов ефективної форми власності. Під цим кутом зору автори критично аналізують і переосмислюють державну політику у сфері управління об'єктами державної власності на предмет її системності, досконалості інституційного забезпечення, визначення масштабів і структури державного сектору залежно від обраних пріоритетів розбудови країни, а також методичного та інформаційно-аналітичного забезпечення цієї політики. Виходячи з цього логічно вибудовується структура рецензованої монографії. Автори послідовно розкривають питання, що стосуються теоретичних засад і механізму управління об'єктами державної власності, особливостей їх статистичного обліку, методичного забезпечення управління, оцінювання стану й ефективності як функціонування самих об'єктів, так і управління ними. Окрему увагу приділено приватизації як важливому елементу системи управління державною власністю, оцінюванню моделей і способів приватизації з огляду, насамперед, на її соціально-економічні наслідки. Детально висвітлюються можливі варіанти і напрями вдосконалення управління об'єктами державної власності. Особливою «родзинкою» пропонованого авторами нового концепту управління об'єктами державної власності виступає заключний розділ монографії. У ньому чи не вперше у вітчизняному науковому дискурсі розглядаються питання створення і використання стратегічно важливих підприємств для розбудови економіки і забезпечення безпеки країни, обґрунтовується сутність цього поняття, визначаються цілі стратегічних підприємств, моделі організації та механізми управління ними.

Глибоке вивчення окреслених питань дозволило дослідникам запропонувати власні виважені й науково аргументовані концептуальні засади політики управління державним сектором, що складається з трьох ключових елементів. *По-перше*, це формування централізованої моделі управління державним сектором з домінуванням у ньому корпоративних суб'єктів господарювання. *По-друге*, раціоналізація розміру і структури державного сектору шляхом корпоратизації, приватизації активів, не важливих для перебудовування економіки і становлення її нових перспективних секторів, перерозподілу суб'єктів господарювання в рамках державної та комунальної власності, націоналізації недержавних підприємств, стратегічно важливих для оборони, безпеки й економіки в разі загрози їх банкрутства, закриття або потрапляння в іноземну власність і/або зовнішню залежність, що спричинить перенесення виробництва за кордон, небажаний витік з країни стратегічно важливих технологій і розробок, стратегічної сировини тощо. *По-третє*, забезпечення ефективного функціонування і підвищення віддачі державних активів через упровадження інструментів стратегічного планування, сучасних стандартів корпоративного управління, активізацію інвестиційно-інноваційної діяльності та публічно-приватного партнерства, посилення моніторингу і контролю за діяльністю суб'єктів, підвищення якості державного управління та його обґрунтованості на основі вдосконалення статистичної та інформаційно-аналітичної роботи.

Розроблені в цьому контексті методичні положення проведення статистичного моніторингу ефективності управління об'єктами державної власності враховують особливості окремих груп підприємств залежно від специфіки режиму їх функціонування з відповідним визначенням показників, що аналізуються, і критеріїв оцінки ефективності управління. Автори пропонують застосовувати дуальний підхід до статистичного оцінювання вартості об'єктів управління. Зокрема, для комерційних підприємств воно має здійснюватися дохідним методом, для соціально орієнтованих — майновим. Загалом представлена в монографії авторська позиція щодо інформаційно-аналітичного забезпечення управління об'єктами державної власності передбачає: *по-перше*, уточнення системи показників предметної області, зокрема, формування переліку й уточнення показників, що відображають такі напрями, як облік об'єктів державної власності, управління ними, функціонування та реформування державного сектору; розмір публічного (у тому числі державного) сектору, ефективність його функціонування і вплив на розвиток економіки країни в цілому; *по-друге*, розширення джерел інформації та методів аналізу (застосування рейтингування, кластерного аналізу); *по-третє*, побудову коректної моделі аналізу і прогнозування тенденцій зміни частки державного сектору в економіці.

При розгляді проблем приватизації в Україні як одного з елементів управління державною власністю автори справедливо наголошують, що приватизаційні процеси визначальним чином вплинули на формування сучасної неефективної та відсталі національної економіки, значною мірою зумовили її подальші негативні деформації та перманентний кризовий стан. На підставі цього науковці роблять важливий висновок, на який варто зважити урядовцям і політикам, що ці процеси необхідно розглядати в контексті загальної сукупності питань реформування відносин власності, розвитку й підвищення ефективності національної економіки в цілому, а не ставити лише як самоціль безумовну і безальтернативну приватизацію державного майна.

Розвиваючи думку щодо напрямів бажаних для суспільства трансформацій відносин власності в Україні, автори справедливо зазначають, що основна увага має приділятися:

- не стільки приватизаційним процесам, скільки корпоратизації, підвищенню рівня управління державним сектором, а також розвитку публічно-приватного партнерства;
- не стільки фіскальним інтересам поповнення бюджету, скільки становленню конкурентоспроможних і високотехнологічних галузей національної економіки на основі розроблення стратегій їх розвитку;
- не стільки розширенню недержавного сектору за рахунок приватизації прибуткових державних підприємств, скільки формуванню потужного конкурентоспроможного корпоративного сектору економіки, основою якого повинні стати інтегровані корпоративні структури і холдингові компанії з-поміж стратегічно важливих для економіки й безпеки держави підприємств.

Подібні висновки дали авторам логічний поштовх для подальшого розгорнутого висвітлення проблеми функціонування в країні подібних стратегічно важливих підприємств. До них дослідниками віднесено суб'єктів господарювання різних форм власності, які:

- забезпечують реалізацію національних інтересів з урахуванням вимог національної безпеки у війсьній, соціальній, економічній, науково-технологічній, екологічній чи інших сферах;
- створюють поширюваний на суміжні сфери і всю економіку «стратегічний ефект» від своєї діяльності у вигляді спроможності й стійкості до ведення ефективної (з точки зору національних інтересів і безпеки) господарської діяльності завдяки унікальним науково-технічним, виробничим, природним, фінансовим чи іншим властивостям (потенціалу);
- генерують і підтримують позитивний для країни домінуючий довготривалий і мультиплікативний вплив на ситуацію на ринку в галузевому, міжгалузевому чи регіональному вимірах.

Можна цілком підтримати позицію авторів рецензованої праці щодо необхідності використання зазначених стратегічних підприємств як несучого каркасу, остову для вітчизняного корпоративного сектору зокрема і національної економіки в цілому, який має не лише забезпечити її конкурентоспроможність і довгострокову стійкість, але й ефективно протистояти тиску зарубіжних транснаціональних корпорацій, діяльність яких часто густо йде в розріз з національними інтересами і безпекою окремих країн, у які вони проникають.

У цьому зв'язку цілком виваженою є пропозиція авторів про необхідність інституційного оформлення в окремому законі створення і діяльності такої категорії підприємств. У ньому, на думку науковців, слід установити критерії віднесення підприємств до стратегічно важливих; навести підходи до ідентифікації загроз для економіки і безпеки держави; передбачити заходи державного регулювання щодо організації та моніторингу діяльності підприємств, запровадження спеціальних режимів стимулювання їх інноваційно-інвестиційної діяльності, процедури відновлення платоспроможності, управління з боку державних органів для суб'єктів господарювання державного сектору, задіяння механізму «золотої акції» (для стратегічних підприємств змішаної форми власності) та механізму націоналізації як ефективних інструментів захисту національних інтересів держави.

У підсумку зазначимо, що авторам вдалося забезпечити високий теоретичний і практичний рівень монографії, системність і логічність викладу, аргументованість підходів і висновків щодо вирішення надскладної та надважливої проблеми управління об'єктами державної власності. Отже, безсумнівно рецензована праця буде цікавою і корисною не лише науковцям, фахівцям з управління об'єктами державної власності, а й широкому загалу економістів, урядовців та політиків, не байдужих до становлення в Україні прогресивної та стійкої до потрясінь економіки, орієнтованої на забезпечення добробуту всього населення країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Управління об'єктами державної власності: методичне та інформаційно-аналітичне забезпечення. Моногр. За заг. наук. ред. І.Г. Манцурова, О.Ю. Рудченка. Ін-т систем. стат. дослідж. Київ, ФОП Маслаков, 2021. 303 с.

Надійшла 14.01.2022

Підписана до друку 18.01.2022

REFERENCES

1. Management of State Property: Methodological and Information-Analytical Support. I.H. Mantsurov and O.Yu. Rudchenko (Eds.). Institute for Systems Statistical Research, Kyiv, Maslakov, 2021 [in Ukrainian].

Received on January 14, 2022
Signed for printing on January 18, 2022

Yurii Kindzerskyi, Dr. Sci. (Econ.), Senior Researcher,
Leading Researcher of the Department of Economic Growth
and Structural Changes in the Economy
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasna Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

TO THE PROBLEM OF EFFECTIVE MANAGEMENT
OF STATE PROPERTY AND ITS INFORMATION-ANALYTICAL SUPPORT

A critical review of the main provisions of the collective monograph «Management of State Property: Methodological and Information-Analytical Support», edited by I. Mantsurov and O. Rudchenko at the Institute for Systems Statistical Research in 2021. The results of the analysis of processes of reforming the domestic public sector, privatization, monitoring the management of public sector facilities, opportunities to use strategically important for the economy and security of the state enterprises are briefly described and characterized. The article reveals the essence of the main proposals of the researchers on the strategy of public sector reform; the areas for improving the mechanism of management of state property; the features of further privatization from the point of view of its socio-economic efficiency; the methodological provisions for determining the rational size and structure of the public sector depending on the goals and objectives of the country's development; organization of a system for monitoring and evaluating the effectiveness of public sector facilities management; principles of formation of strategically important for the economy and security of the state enterprises in terms of ensuring their sustainability of the national economy and priorities for its development.

Keywords: *public sector; governance; privatization; strategic enterprises.*